

**КАК ИНТЕРАКТИВНИТЕ МЕТОДИ И ПОХВАТИ АКТИВИЗИРАТ
ТВОРЧЕСКИЯ ПОТЕНЦИАЛ НА УЧЕНИЦИТЕ НА ЗАНЯТИЯ ПО
БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА, ИЛИ МОЗЪЧНА АТАКА ЗА
СПАСЯВАНЕ НА БЕДСТВАЩИ ХОРА**

Наталия Иванова Мацева

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

***Резюме:** Статията разглежда значението на интерактивните методи и похвати при обучението за активизиране познавателната активност на учениците. Като креативен начин за работа в група на занятия по български език и литература в 5. клас е представен методът мозъчна атака, който влияе положително върху инициативността, уменията за толерантно общуване, изслушването на мнения и приемането на чужди аргументи.*

***Ключови думи:** интерактивни методи, мозъчна атака, креативност, толерантност*

**HOW INTERACTIVE METHODS AND TECHNIQUES ACTIVATE THE CREATIVE
POTENTIAL OF THE STUDENTS IN BULGARIAN LANGUAGE AND LITERATURE
CLASSES, OR A BRAIN ATTACK FOR SAVING PEOPLE IN DISTRESS**

Nataliya Ivanova Matseva

Plovdiv University „Paisii Hilendarski“

***Abstract:** The article examines the significance of interactive methods and techniques in education to activate students' cognitive activity. As a creative way of working in a group in Bulgarian language and literature classes in the 5th grade, the brainstorming method is presented, which has a positive effect on initiative, tolerant communication skills, listening to opinions and accepting other people's arguments.*

***Key words:** interactive methods, brainstorming, creativity, tolerance*

Важно условие за младите хора да бъдат конкурентни в живота и работата си след завършване на образованието, е да се научат да подхождат нестандартно към проблемите и задачите, т.е. още от училище да са възпитали умения да търсят нови решения. Мощен инструмент за активизиране на творческия потенциал на учениците по време на занятия е използването на *интерактивни* методи и похвати.

Интерактивното обучение се схваща като активно учебно взаимодействие, при което учебната среда служи като област, в която се усвоява опитът. Характерно е диалогово общуване, което осигурява взаимно разбиране и взаимодействие, което води към съвместно решаване на общи, важни и значими за всеки участник задачи. Отнася се до взаимодействието между обучаващ и обучаван, както и между самите учащи или в по-широк смисъл – между членовете на една учебна (работна) група. Според В. Гюрова интерактивността „предполага наличието на интерактивни умения – термин, използван

за характеристика на умения, отнасящи се до личната ефективност, взаимоотношенията човек-човек, човек-група“ (Гюрова 2006, стр. 40).

В статията си „Интерактивни методи на обучение“ И. Иванов посочва, че интерактивният подход се основава на схващането, че „преподаването трябва да въвлича учениците в активно строителство на знанията“ (Иванов 2005, стр.4). Активацията е съсредоточена основно върху процесите на слушане, гледане и активно участие¹. Така според автора обучаемите се учат да мислят критично, да решават сложни проблеми на основата на анализ на обстоятелствата и съответната информация, да зачитат алтернативните мнения, да приемат обмислени решения, да участват в дискусии, да общуват (Иванов 2005).

Интерактивните методи в обучението през последните години се разглеждат именно като модел за изграждане на диалог, към който е насочена и съвременната визия на образованието. Според Н. Иванова „интерактивните методи изискват партньорски взаимоотношения, диалогов вид комуникация (на базата на предварително уточнени договорености и процедури) между самите учащи, между учащите и интерактивната мултимедия, между учащите и обучаващия“ (Иванова 2014, стр.3).

С широко приложение на занятията по български език и литература са *дискусионните методи*, които се отнасят към колективно обсъждане на идеи за решаване на поставен проблем, намаляване на разногласията и формулиране на компромисно решение. Към тях се отнасят техники като анкета, беседа, дискусия, дебати и др.

Интерес предизвиква т.нар. мозъчна атака (брейнсторминг). Това е креативен начин за работа в група, при което екипът се опитва да намери решение на даден проблем, генерирайки списък с идеи, възникнали спонтанно и споделени в групата. Преминава се през няколко е т а п а . Първо, *формулиране* на проблема – включва ясното му и точно представяне и разпределението на ролите (лидер или водещ, генератори на идеи и анализатори). Вторият етап е *генерирането* на идеи – същинската част, от която до голяма степен зависи и успехът на мозъчната атака. Следва *анализът* на предложенията. *Решение* за справяне с поставения проблем е идеята, която е получила най-широка подкрепа на предходния етап. Успехът зависи от това доколко участниците „разбират“ критериите за подбор и оценка.

В книгата си *Applied imagination principles and procedures of creative thinking* („Приложни принципи на въображението и процедури за творческо мислене“, 1953 г.) Алекс Осбърн представя разработена стратегия, която се основава на предположението, че една от основните пречки за раждането на нови идеи е страхът от оценка: хората често не изразяват своите необикновени идеи на глас от страх да не срещнат скептично или дори враждебно отношение от страна на ръководителите и колегите си. Целта на мозъчната атака е да бъде елиминиран оценъчният компонент още в началните етапи на идеята. Класическата техника за мозъчна атака е подчинена на два основни принципа – принцип на отлагане на преценката за идеята и принцип на количеството (от него се ражда качеството).

П. Стариков в своя статия „За функционалностите на обучението по съвременните методи на творчество“ посочва основните предимства на метода мозъчна атака: съвместната дейност на участниците, всеки от които има собствен опит и знания,

¹ В своето изследване Ив. Иванов се опира на схващането, че човек усвоява за едно и също време различно количество информация при слушане (10%), при гледане (20%), при слушане и гледане (40 – 50%) и при активно участие (80 – 90%).

значително подобрява резултата от търсенето на решения; самият процес на мозъчна атака има специален творчески потенциал, като се превръща във вълнуваща колективна и дори игрова дейност; приятелската и позитивна атмосфера, която преобладава по време на сесията, позволява на участниците не само да възприемат конструктивно всяка критика, но и да импровизират и използват максимално своя потенциал; служи и за укрепване на увереността и положителното отношение към процеса на учене (Стариков 2014).

С оглед спецификата на предмета „Български език и литература“ на учениците в час постоянно се налага да правят изказвания, устни и писмени, по поставен проблем, да отговарят на въпроси, често твърде абстрактни, да анализират даден текст или мотив. Много е важно в този момент децата да подхождат без притеснение към поставените задачи, да вярват, че могат да се справят, да формулират мнения и изказвания и да ги представят пред цялата група. При мозъчната атака се дава именно възможност на всеки ученик да представи своето решение и да го защити пред класа. Така се създава ценното умение участниците да отстояват личното си мнение или да се съгласят с чуждото при наличието на достатъчно убедителни доводи.

Целите при прилагане на мозъчна атака в часове по български език и литература в прогимназиалния етап на обучение са в няколко посоки. На първо място – да се научи детето да фантазира по поставен проблем, да генерира идеи, да бъде активно при търсене на решение. От друга страна, този метод цели да го накара да се изказва пред другите, при това смело да се изказва, но и да изслушва и да уважава чуждото мнение. Не на последно място, по този начин могат да бъдат поощрени при работа по-стеснителните деца, да бъдат похвалени за техните макар понякога и по-слаби идеи.

На това е посветен един учебен час с петокласници². Преподавателят още в началото обявява, че това занятие ще протече различно от друг път. За подсилване на ефекта масите в класната стая биват разместени по удобен за работа начин.

(Учител: В живота много често се сблъскваме с проблеми, които трябва да решим. Често тези проблеми и въпроси са много заплетени, нужно е да проявим съобразителност, ум, смелост. Сигурно всички сте чели книги или гледали филми, в които героят е поставен пред някакво на пръв поглед непреодолимо препятствие. Но с помощта на своя ум и сила той успява да се справи с проблема и да продължи нататък.

Представете си, че вие сте такъв герой, изправен пред трудна задача. Например, че сте в ролята на малкия брат от приказката „Тримата братя и златната ябълка“³. Тъкмо сте попаднали на долната земя. Опишете обстановката там. (Описват, като учителят насърчава въображението им с насочващи въпроси за уточняване на подробности: *тъмно, студено, мирише на пушек, едва се диша, няма никаква растителност, само камъни и руини*).

Какви качества трябва да притежава героят, за да се измъкне на горната земя? (Учителят записва на дъската отговорите: *умен, сръчен, находчив, много смел и изобретателен*.) На героя, изпаднал в беда, най-

² Идеята е реализирана през 2021/2022 учебна година с четири паралелки от 5. клас в Средно училище „Св. Паисий Хилендарски“ – гр. Пловдив, където работя като учител.

³ В компонента „Литература“ в този момент се разглежда приказката „Тримата братя и златната ябълка“ и затова като основа се използва именно този мотив.

често се налага сам да измисли изход от ситуацията. Това означава да впрегне всичките си усилия и да сътвори план за изход. Налага му се да мисли, да фантазира, да твори. Всъщност творчеството е едно от най-ценните качества на човек, когато е изправен пред някаква трудност. А трудности в живота колкото искаш.

Днес и ние в часа ще опитаме да решим една трудна задача, за да излезем от заплетена ситуация, ще дадем идеи за решаването на сложен въпрос, като използваме метода мозъчна атака.)

Тук е моментът да бъде разяснено как ще се работи на занятието: учениците ще трябва да съставят план за справяне с проблем, като първо дадат множество идеи, а след това ги анализират. И тъй като основното в тази дейност е творчеството, въвеждат се правила, които трябва да се спазват.

1. В този час са забранени изразите:

Аз нямам въображение.

Не мога да измисля това.

Тази идея е глупава.

Това няма да стане.

Това не е логично.

Ще ми се смеят.

2. Не се присмивай и не коментирай казаното от друг!

3. Не позволявай на никого да те убеждава, че ти не можеш да твориш!

4. Уважавай идеите на останалите!

5. Фантазирай на воля!

!!! Само учителят има правото да дава думата на някого и да го прекъсва – НИКОЙ ДРУГ. Когато даде знак: плесне с ръце и ги протегне напред – в този миг всички трябва да замълчат!!!

Фигура 1. Правила в часа на мозъчната атака

Разясняват се и ролите на участниците: последователно ще се превъплътят в генератори на идеи, а след това в анализатори. В конкретната ситуация се прибавя и ново за тях понятие „експерти“. Коментира се значението на думите *експерт*, *генератор*, *анализатор*, с което интересът към предстоящата работа видимо нараства. Обясняват се задълженията на „експертите“. Когато са в ролята на генератори, всеки ще трябва да представи свое собствено решение на проблема. Подчертава се, че могат да бъдат предлагани всякакви решения, най-неочаквани, най-невероятни, дори най-фантастични. Но внимание: *Никой няма право да се присмива на идеята на другия*. Докато са в ролята на генератори и се изказват, трябва много внимателно да слушат всичко и дори да си водят записки. Важно е, че на този етап не се дава оценка, докато не се изкажат всички – никой няма право да клати глава, да възкликва или да коментира дадена идея. Едва след това ще имат думата в качеството си на анализатори. Тогава вече всеки от тях ще трябва да подкрепи и да отхвърли по едно предложение, като се аргументира. Идеите с най-голямо одобрение ще бъдат приети за решение на проблема от групата, в случая – класа.

В този момент емоциите са достигнали най-високо равнище, децата демонстрират нетърпение и питат: *А какъв е проблемът?*

При формулиране на задачата се имат предвид няколко факта: 1. Мозъчната атака се провежда в час по български език и литература и затова проблемът трябва да е свързан с предмета. 2. Великолепен стимул за активност е, ако се представи ситуация, в която трябва да се помогне на някого. Този някой трябва да бъде добър човек или например обичан от тях герой. Именно затова като база се използва текстът на приказката „Тримата братя и златната ябълка“, който изучават в компонента „Литература“.

И така – задачата:⁴

(Учител: Дами и господа експерти, имаме проблем. Току-що най-малкият брат от „Тримата братя и златната ябълка“ е попаднал на долната земя. Там, както знаете, е тъмно, студено; една незнайна хала е затворила водата и никой няма достъп до нея. Всичко долу е разрушено. Оцелели са едва пет къщи, през прозорците на две от които мъждука светлина от свещ. Останали са живи само петима жители: самотна старица и едно семейство (баща, майка и двете им деца – момиче на 8 и момче на 12 години). При това халата е заплашила, че след 30 минути (*колкото е между другото оставащото време до края на занятието*) ще отрови и въздуха и никой няма да може да се измъкне жив.

Дами и господа експерти, трябва бързо да се намери изход за тези хора. Героят разполага само с торбичка, в която има нож, лист хартия, молив, гума, малко шишенце с вода и три филии хляб, наличното (разбира се) в оцелелите къщи. Както и със скромните си сили и опит. И едва 30 минути, в които да спаси хората и себе си.)

Тук в рамките на 5-6 минути учениците имат възможност да обсъждат помежду си ситуацията, за да формулират и решения. В този момент шумят, но това е нормално, даже е хубаво, защото означава, че се вълнуват, изразяват своите емоции, но целенасочено, по поставен проблем.

След изтичане на времето за подготовка по предварително установен знак от страна на учителя разговорите се преустановяват и думата им се предоставя в качеството им на експерти генератори. Всеки един от тях се изказва, а целият клас го изслушва. Внимателно следят идеите, а преподавателят ги записва на дъската, като оформя, обобщава и ги групира. Важно е, че децата в своите предложения оценяват адекватно ситуацията. Сами стигат до извода, че първо трябва да се справят с халата – да бъде унищожена злата сила, а едва след това да се измъкнат всички без човешки жертви и излишни загуби на горната земя (само двама участници от общо 102 деца имат готовност да жертват един човешки живот за сметка на останалите, но впоследствие групата отхвърля това предложение като неприемливо).

Ето в щрихи оформената картина :

Прозорците на къщите се натрошават. Раздробяват се керемиди и тухли. От дървен материал от сградите – греди и черчевета – и налични в избите въжета и канани се изработват лъкове (в единия клас конструират оръдие, в другия – катапулт). Гредите (и друг дървен материал) се подострят с помощта на натрошеното стъкло или кухненски нож и от тях се правят стрели и копия. Свещите служат за восъчни топчета за оръдието, а пердетата от разрушените къщи – за фитили към тях.

⁴ За занятието е подготвен триминутен клип с множество аудио- и визуални ефекти, в който се разяснява „мисията“, а в главната роля е техният учител.

В два от класовете има предложение как да бъде примамена халата към героите – момчето я кани да си играят, бабата я пита за изхода към горната земя и когато ламята го покаже, бива обстреляна, а героите – избавени. Две деца в различни класове предлагат на лист да бъде написан надпис SOS и така халата от любопитство да прочете какво е написано, да бъде примамена да се приближи. Халата се обстрелва: или чрез оръдията с керемиди, тухли, натрошените стъкла, или с лъкове с горящи стрели, или с острите копия, а в единия клас – с помощта на катапулт, като се залагат горящи восъчни топчета. Всички са категорични – целят я в устата.

След като халата рухва, следва измъкване на героите към горната земя. Конструира се дирижабъл – ползват чаршафи, пердета, канап или въжета, газова бутилка от кухнята. Изработва се делтапланер – от кожата на ламята, а в единия клас – от крилата ѝ. В другия клас средството е наречено балон, а вместо въжета се използват червата на халата. Дискусия предизвиква предложението в единия клас: да се открие местонахождението на водния резервоар, където халата е затворила водата, да се пусне и на принципа на скачените съдове да се вдигне нивото. Идеята се отхвърля, тъй като технологично по този начин не е възможно да се достигне до горната земя.

След като идеите (обобщени и синтезирани) са записани от преподавателя на дъската, формулират се критериите, по които да бъдат оценявани. Трябва да се имат предвид ограниченията във времето (след минути халата ще отрови въздуха), наличните средства и ресурси (героите разполагат само с това, което може да се намери в оцелелите домове) и т.н. Тъй като в творческата атмосфера някои са генерирали повече от едно предложения, а и са възникнали още и още идеи, неусетно е останало съвсем малко време до края на занятието. Аргументацията отпада. Всяко от децата в качеството си на експерт анализатор посочва по едно предложение, което подкрепя, и едно, което отхвърля, без да обяснява защо. Преподавателят отбелязва плюсове и минуси отстрани на записаните на дъската идеи. Предложението, получило най-много плюсове, става решение на класа.

А ето ги и тях (по паралелки):

I. Убиват халата с помощта на горящи стрели и начупени стъкла и керемиди, след което конструират за измъкване балон от чаршафи и червата на халата.

II. *Изцяло дипломатическо решение* – примамват халата да ги качи на гърба си, като ѝ обещават голяма гощавка на горната земя, а когато тя ги измъква, я предават на военните.

III. Децата прилъгват с обещание за игра халата към бойното поле, което са подготвили, а когато тя се приближава, я обстрелват в устата с горящи восъчни топчета от катапулт. След това от кожата и крилата ѝ правят делтапланер, с който се измъкват на горната земя.

IV. Халата е елиминирана с помощта на горящи стрели и керемиди, а героите се измъкват с конструирания от тях дирижабъл.

Петокласниците получават и домашна работа: всеки да напише съчинение със заглавие „Новите приключения на най-малкия брат“, в което да разкаже своята версия за спасяването на оцелелите жители от долната земя. Звънецът бие, учениците връщат масите в първоначалния им вид, а напускат стаята, търсят обещание пак за игра.

Показателно за влиянието на метода на мозъчната атака върху позитивната атмосфера и положителното отношение към процеса на учене са реплики от разговори с ученици впоследствие (дори след година): *Помните ли, госпожо, онази игра, която правихме в пети клас, за халата и най-малкия брат, дето трябваше...*

Фигура 2. Резултати по критерий „Оригиналност и творчески подход“

Със съчиненията от домашната работа децата са се справили по-добре от очакваното: прави впечатление най-вече въображението, което демонстрират. При оценяването по критерий *Оригиналност и творчески подход* от възможни 4 т. почти 75% от децата са получили над средния резултат.

Наблюденията показват, че интерактивните методи на обучение стимулират когнитивното развитие, повишават нивото на критичността на мисленето, влияят на самооценката на учащите, стимулират положителни чувства към съучениците и учителя. Така се развиват у учениците и умения за работа в екип. Не е за подценяване и фактът, че умората намалява, увеличава се удовлетвореността, съдейства се за подобряване на ключови компетентности и оформяне на житейски ценности.

ЛИТЕРАТУРА

Гюрова, В., В. Божилова, В. Вълканова, Г. Дерменджиева (2006). *Интерактивността в учебния процес*. София: Агенция Европрес.

Иванов, И. (2005). Интерактивни методи на обучение. Юбилейна научна конференция с международно участие по повод 50 години ДИПКУ - Варна, на тема "Образование и квалификация на педагогическите кадри - развитие и процеси през XXI век".

Иванова, Н. (2014) *Интерактивност в обучението. Интерактивни методи и техники*. София: СУ "Св. Климент Охридски", Достъпно на: <http://staging.44sou.eu/wp->

<content/uploads/2014/01/Interaktivnost-v-obucheniето.-Interaktivni-metodi-i-tehniki-Prof.-dpr-Neli-Ivanova.pdf> [посетен на 22.09.2022].

Стариков, П. (2014). О функциональности обучения современным методам творчества. *Иновации в образовании*, №5, 87 - 95.

Osborn, A. (1953). *Applied imagination principles and procedures of creative thinking*. New York: Scribner.